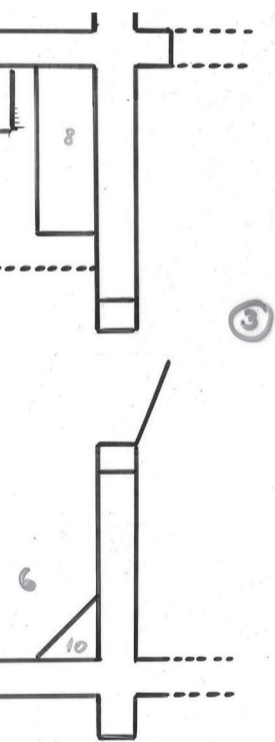


# Marahvas end magama sättis



leva on kudunud Anne Tuul Kõõru külas. 3 x foto erakogu



SÄNGÜNULK: Obinitsa Muuseumitare variandis.

jäigemad suled ära. Udusulgedel lõigati ära üksnes teravad otsad, et need läbi ride välja ei tuleks. See oli aeganõudev töö, mis oli tüdurukute ülesandeks. Selleks puhuks tulid nad maaseltsa nädalal (esimene nädal enne lihavõtteid) kokku ja hakkasid sulgi puhastama. Peamiselt olid kokkutulnuteks omad sugulased. Õhtul, kui töö tehtud, tulid külla ka poisid — mängiti pilli, lauldi ja tantsiti.

## Kasutamine

Taludes olid villavarud väga piiratud, mis ei võimaldanud neid laialdaselt — antud ajastu kontekstis luksusesemete jaoks — kasutada. Vooditekke, mille valmistamiseks kulus hulgaliselt materjali, ei saanud kõik endale lubada. Näiteks Obinitsa Seto Muuseumitaras asuv tekk kaalub 1,3 kg.

Lambalt, mida pügatakse 1 kord aastas, saadakse umbkaudu 1-1,5 kg villi. Ühele tekile kulub seega vähemalt ühe lamba aastane vill. Magamise ajal kasutati tekkide asemel kattena näiteks lambanahkseid kasukaid.

On teateid, et olgugi villavarud piiratud, siiski koguti paremad villad kokku ja hoiti neid vooditeki kudumiseks. Väga uhke võis olla pere, kellel oli tütre meheleminekuajaks villane tekk tehtud. See võiski jääda talu ainsaks villaseks vooditekkiks.

Uurimistöö raames kogutud suulisest pärimusest selgus, et tihthele ei valmistatud vooditekke ise, vaid need lasti mõnel ümbruskonna meistril valmistada, mida kutsuti «välja tegemiseks».

Konsini «Kudumitest» võib lugeda: «Seoses naturaalmajapida-

mise üha suurema lagunemisega tegi möödunud sajandi II poolel jõudsaid edusamme väiketööstuses. Kudumine sai teenistuseks mõningatele maatutele ja vähesema maaga talunikele.» Rohkem on teateid Tamme veskist pärit Tamme-Miilist, kes tuli Setumaa-le elama Eesti alalt ning kes tõi kaasa ühed ümbruskonna esimesed laiad kangasteljed, ning Tedre külla perenaiseks tulnud Alla (Aleksandra) Murelist. Tekkide eest ei tasutud rahas, kuna seda oli väga vähe, vaid natuuras — tasuta liha, munade, või või muuga, mida talus toodeti. Tekk oli väärt vahetuskaup: «Sõja ajal vahetati tekke ja muud käsitööd õli vastu rehepeksumasina jaoks. Roositud ja ristpistes tekid olid hinnas ning paljud kasutasid seda võimalust. Saksa sõdurid saatsid neid koju.»

Teadu on ka see, et II maailmasõja paiku, mil igasugune uus materjal oli väga hinnaline või kui seda lihtsalt saada polnud, taaskasutati vanu, auklikuks kulunud riideesemed. Need viidi veskisse, kus need uuesti villaks kraasiti ning seejärel uue villaga segi kraasiti. Saadud heie kedrati lõngaks kodus. Sellisel viisil saadud lõnga kutsuti kaltsulõngaks. Kaks kaltsulõngast kootud tekki asuvad Liidia Sillaotsa erakogus.

Villaseid tekke oli taludes väga vähe. Need vähesed tekid, mida taludes kasutati argipäeviti, olid väga lihtsad — ühevärvilised, mõne üksiku värvilise triibuga otstes. Värvilisi tekke oli veel vähem ja neid kasutati väga harva, üksnes pidupäevadel, näiteks jõulude ajal. ERMis

asuva teki kohta on peakataloogis märge: «Oli kodus ikka alati kapis. Kunagi kirikus Obinitsas kui oli pidulik teenistus, siis viidi sinna ja kasutati üks kord.»

Tekkides kasutatud värvigamma on väga lai: kooti lihtsamaid, tuhmimate värvidega tekke ja ka väga kirjusid tekke.

## Kolm rühma

Arvestades uuritud tekkide valmistamistehnikaid, võib need jagada 3 rühma: lihtriibulised (5 tekki), sõbakirjalised (18 tekki), sõbakiri ja pindpõime (1 tekk). Rühmitamine põhineb Helene Kuma teosel «Eesti rahvavaibad», kus autor jagab vaibad viide erinevasse kategooriasse: lihtriibulised vaibad, sõbakirjatriibulised vaibad, põiktriibulised vaibad naastkirjaga, põiktriibulised vaibad pindpõimekirjaga, kombineeritud tehnikas põiktriibulised vaibad.

## Lihtriibulised

Siia rühma kuulub uuritud 24st tekist 5. Üks neist paikneb Obinitsa Seto Muuseumitaras, üks Eesti Rahva Muuseumis, ülejäänud 3 on eravalduses. Lihtvöödid saadi põhikoele teist värvi lõngade sissekudumisel ning esindavad ühte algelisemat kaunistusvõtet, mida võib pidada üheks vanematest kaunistusviisidest.

Selle rühma viiest tekist neljal on selgelteristatavad triipude rühmad: 3 või 4 laiema ja värvilisema triibu vahel on kitsamad, tagasihoidlikumad triibud. Esineb ka sinimust- valgeid triipe. Siingi võib seose tuua Setumaa arvamisega Eesti Vabariigi koosseisu 1920. aastal. Lipuvärvilisi triipe hakati kasutama ka muudes tekstiilides, näiteks pühasenulgas olnud ikooni katvas pühaserätis.

«Oli kodus ikka alati kapis. Kunagi kirikus Obinitsas kui oli pidulik teenistus, siis viidi sinna ja kasutati üks kord.»

Võrdlemisi palju on kaunistusvõtetena kasutatud ka nn keerulõnga (keerulang). Selle saamiseks on ühte tallatud vahelikkude kootud üks rida selliselt, et vähemalt kaks erinevat värvi lõnga on käsitsi kokku keerutatud.

Siia rühma liigitatud tekkidest üks on kootud kahelaidisena, ülejäänud on ühelaidised kangad. Kõik viis tekki on kootud sümmeetriliselt, st keskjoonest vaadatuna on muster kootud peegelpildis.

Ühe teki juures on otste ääristamiseks kasutatud musta puuvillast kangast, teiste tekkide puhul on need topelt pahu-polele keeratud ning käsitsi õmblusega kinnitatud.

## Sõbakirjalised

Sellesse rühma kuulub uuritud 24st tekist 18. Neist 9 on ERMis ning 9 eravalduses. Selle rühma tekkidest kaheksa on selgelt eris-

tavad kui kolme triiburühmaga tekid, 7 kui 4 triiburühmaga tekki, 1 kui 6. triiburühmaga tekk, 1 kui kolme laiema ja 2 nendevahelise kitsama triiburühmaga tekk, 1 kui kolme laiema ja silmapaistvama ning 4 lihtsama triiburühmaga tekk ning 1 kui ühtlaselt triibuline tekk. Nagu lihtriibulistegi tekkide rühma kuuluvate tekkide puhul on ka siin kasutatud võrdlemisi palju keerulõnga. Sõbakirjalistest mustritest on Setumaal kasutuses olnud lihtsamad variandid. Kõige levinum nendest on hammaskiri, mida on kasutatud kõigi sellesse rühma kuuluvate tekkide juures. H.Kuma järgi on hammaskirjalised vaibad kõige laialdasemalt levinud Lõuna-Eestis ja saartel. Sõbakirjalised kuuluvad vanemate vaipade hulka, mida kasutati samaaegselt lihtriibulistega. Eesti rahvakunstiis on sõbakirjalised vaibad kõige tüüpilisemad ja levinumad vaibaliik. Antud rühma kuuluvatest tekkidest 4 on kootud kahelaidisena, ülejäänud 14 on ühelaidised tekid. Kõik 18 teki on kootud sümmeetriliselt, st keskjoonest vaadatuna on muster kootud peegelpildis.

## Sõbakiri ja pindpõime

Siia rühma saab liigitada ühe teki. Selleks on ERMis asuv ese, mille kudumisel on kasutatud nii sõbakirjalisi mustreid kui ka pindpõime tehnikat. Pindpõimes kujundab kirja lõimesse põimitud koelõng, mis ei läbi kangast kogu laiuses (nagu sõbakirjas), vaid ainult igale värvilaigule ettenähtud ulatuses. See tehnika on kõige hilisem kirjastamistehnika eesti rahvavaipades, mis levis 19. saj II veerandil. Pindpõimet on leitud teki puhul kasutatud siiski minimaalselt — kummagi otsa lähedal on umbes sentimeetri laiune põimitud triip.

Selle teki puhul on raske välja tuua selgelt eristatavaid triiburühmade arvu, kuna tekk on ühtlaselt kaetud laiema

ning kitsamate värviliste triipudega. Tegemist on kahelaidise tekiga, mis on kootud keskjoone suhtes sümmeetriliselt.

Teiki otsad on kanditud valgerohelisekirju ruudulise kangaga, õmblused on tehtud masinaga.

Setu magamisasemega seotud tekstiilide kohta pole seni iseseisvaid uurimusi avaldatud. Seetõttu olen uurimistöö koostamisel kasutanud eelkõige algallikaid säilinud tekstiilide ja kirjalike teadete nii muuseumi kui erakogudest, ERMi etnograafilisest arhiivist, ja suulise pärimusena Setumaalt.

Võib järeldada, et Setumaal on kõige levinum sõbakirjaliste tekkide tüüp. Praktilise osa raames valmis ka neli villast vooditekki, millest kolme loomisest on aluseks võetud töö käigus uuritud tekke. Ühe teki puhul on inspiratsiooni saanud Setumaal kasutuses olnud pruudilinnikust ehk kaalist. ■